

STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ

Autor: Stanisław Wilk

Tytuł rozprawy: Adaptacja zakarpackich wzorców kulturowych epoki miedzi na Wyżynie Małopolskiej

Promotor: dr hab. Marek Nowak, prof. UJ

Data przygotowania streszczenia: 14.12.2020

Tematem pracy jest adaptacja zakarpackich wzorców kulturowych wczesnej i środkowej epoki miedzi w młodszych kulturach naddunajskich na Wyżynie Małopolskiej. Bezpośrednim efektem tego zjawiska było wykształcenie się na obszarze Polski południowo-wschodniej pierwszych ugrupowań eneolitycznych: kultury lubelsko-wołyńskiej i grupy wyciąsko-złotnickiej. Punktem odniesienia w stosunku do omawianego zagadnienia stały się wyniki badań wykopaliskowych cmentarzyska na stan. 2 w Książnicach, na Garbie Pińczowskim, które dostarczyło największej ilości dobrze rozpoznanych pochówków kultury lubelsko-wołyńskiej, wraz z bogatym zestawem darów grobowych, w tym największą kolekcją zabytków miedzianych z całej południowo-wschodniej Polski. W ramach pracy przeprowadzono analizę obrządku pogrzebowego młodszych kultur naddunajskich z Wyżyny Małopolskiej pod kątem obecności zakarpackich wzorców zachowań funeralnych oraz badania typologiczno-porównawcze, statystyczne i laboratoryjne poszczególnych rodzajów źródeł z cmentarzyska w Książnicach, jak również z wielu innych stanowisk z Wyżyny Małopolskiej i terenów ościennych. Do najważniejszych należały z pewnością analizy metaloznawcze zabytków miedzianych, w tym użyte po raz pierwszy w stosunku do przedmiotów z terenu Polski południowo-wschodniej analizy stosunków izotopowych Pb, pozwalające na określenie potencjalnego źródła pochodzenia rud miedzi. Z kolei analizy chronometryczne stanowisk kultury lubelsko-wołyńskiej, grupy wyciąsko-złotnickiej oraz grupy pleszowsko-modlnickiej i kultury malickiej, oparte na dużej serii nowych oznaczeń AMS z współczesnych oraz dawnych badań, w połączeniu z krytyką dotychczasowych datowań, pozwoliły na wypracowanie nowego modelu chronologii absolutnej wczesnego eneolitu na Wyżynie Małopolskiej. Jego zasadniczą cechą jest zawężenie ram czasowych funkcjonowania kultury lubelsko-wołyńskiej i grupy wyciąsko-złotnickiej do ok. 4050/4000-3700 BC oraz wydzielenie fazy inicjalnej eneolitu na Wyżynie Małopolskiej, datowanej na ok. 4200-4050 BC i charakteryzującej się nakładaniem się impulsów płynących z grupy Ludanice i kultury Balaton-Lasinja z zachodniej części Kotliny Karpackiej oraz kultury Bodrogheresztúr etapu B1 z dorzecza Cisy

na lokalne podłoże grupy pleszowsko-modlnickiej i kultury malickiej. Rezultatem podjętych w pracy analiz typologicznych, chronologicznych i obrządku pogrzebowego, było stworzenie nowej koncepcji eneolityzacji młodszych kultur naddunajskich na Wyżynie Małopolskiej i pośrednio w całej południowo-wschodniej Polsce.

S. Wil

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Author: Stanisław Wilk

Title of the thesis: Adaptation of Transcarpathian cultural patterns of the Copper Age in the Lesser Poland Upland

Supervisor: Dr hab. Marek Nowak, prof. UJ

Date of preparation of the summary: 14.12.2020

The focus of the dissertation is adaptation of Transcarpathian cultural patterns among younger Danubian cultures of the Lesser Poland Upland in the Early and Middle Copper Age. The immediate effect of this phenomenon was the formation of the first Eneolithic groups in south-eastern Poland: the Lublin-Volhynian culture and the Wyciąże-Złotniki group. A new perspective on this issue has become possible largely thanks to the wealth of source data obtained in recent years from the cemetery at site 2 in Książnice (Busko-Zdrój District). The site yielded more burials than any other sepulchral site of the Lublin-Volhynian culture, along with a rich set of grave goods, including the largest collection of copper artefacts in south-eastern Poland. Typological, comparative, statistical, and laboratory analyses of individual categories of sources from the Książnice cemetery thus constitute an important element of the study. Such analyses have also been carried out for other sites from the Lesser Poland Upland and neighboring areas. Of particular importance are metallurgical analyses of copper artefacts, including the first observations of Pb isotope ratios for south-eastern Poland, allowing for the determination of the source of copper ores. The dissertation then follows with a comparison of characteristics of the material culture and funeral rite of younger Danubian cultures from the Lesser Poland Upland, which are analysed for the presence of Transcarpathian patterns. In turn, chronometric analyses of sites linked with the Lublin-Volhynian culture, the Wyciąże-Złotnicki group, the Pleszów-Modlnica group, and the Malice culture, based on a large series of new AMS dates from contemporary and old studies and combined with critical analysis of the existing dating, have allowed for the development of a new model of absolute chronology for the Early Eneolithic Lesser Poland Upland. Its main features include the narrowing of the time frames for the development of the Lublin-Volhynian culture and the Wyciąże-Złotniki group to approx. 4050/4000-3700 BC and the distinguishing of an initial phase of the Eneolithic in the Lesser Poland Upland, dated to around 4200-4050 BC. The typological, chronological, and funeral rite analyses undertaken in the study have made it possible to propose a new concept of Eneolitization of younger Danubian cultures in the Lesser Poland Upland and, indirectly, in the

entire south-east of Poland. The concept in question assumes a four-stage process of adoption of the Transcarpathian cultural patterns of the Copper Age. Stage I, the initial stage, dated to around 4500-4300 BC, is connected with the influence of the Tiszaplogár culture and, apart from borrowings in the sphere of ornamentation of clay vessels and imports of individual copper objects, it did not bring about any major changes. Stage II, transitional, dated to around 4200-4050 BC, connected with the influence of the Balaton-Lásinja-Ludanice horizon and phase B1 of the Bodrogkeresztúr culture, led to the formation of the first Eneolithic groups in the Lesser Poland Upland: the Lublin-Volhynian culture and the Wyciąże-Złotniki group. Stage III, classic, dated to around 4050-3900 BC, correlating with the older period of development of the Lublin-Volhynian culture and the Wyciąże-Złotniki group, is connected with the influence of the younger stage of the Balaton-Lásinja-Ludanice horizon and phase B2 of the Bodrogkeresztúr culture. Stage IV, late, dated to around 3900-3700 BC, is connected with the influence of the Hunyadihalom-Lażňany culture. and it lasted until the end of the development of the Lublin-Volhynian culture and the Wyciąże-Złotniki group.

